

ZENCAN'DA DERLENEN “DEDE KORKUT RİVAYETİ”NDE HZ. MUHAMMET VE HZ. ALİ Dr. Fazıl ÖZDAMAR *

Öz: Dede Korkut Destanlarının anlatıcısı olarak kabul edilen Dede Korkut hakkındaki bilgiler, hem Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime bölümünde hem anlatmalarında hem de bazı tarihî kaynaklar ile sözlü rivayetlerde geçmektedir. Sözlü rivayetlerden biri de günümüzde İran'ın Zencan şehrinde yaşayan Âşık Ferruh Bayat'tan derlenen “Dede Korkut Rivayeti”dir. dört kısımdan oluşan bu rivayetin ilk kısmında Dede Korkut'un bir nebi veya derviş olduğu ve Türkler üzerinde söz sahibi olduğu gibi çeşitli özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci kısmında Dede Korkut'un Mekke'ye gidip Hz. Muhammet ile görüşerek Müslüman olması ve İslamiyet'in usullerini öğrendikten sonra Azerbaycan'a dönüp Müslümanlığı Türklerle tebliğ etmesi anlatılmıştır. Üçüncü kısım Hz. Muhammet'in vefatının ardından hakkı olduğunu iddia ettiği Hz. Ali'ye halifelğin niçin verilmediği yorumlanmasını içerir. Son kısımda ise halifelğin Hz. Ali'ye verilmemesinden sonra Dede Korkut'un bir kopuz yapıp okuduğu şiir ve anlattığı destanlarla Hz. Ali'nin halifelik hakkını savunmasını ihtiva eder. Rivayette geçen Dede Korkut hakkındaki bazı bilgiler, hem Dede Korkut Kitabı'nda hem de tarihî kaynaklardakilerle benzerlik taşıırken bazıları söz konusu kaynaklarda yoktur. Bu kısımlar İran'ın siyasi ve dinî yapısıyla şekillenmiştir. Örneğin Dede Korkut'un Hz. Ali'nin hakkını savunmak için sanatını icra etmesi bu bağlamda düşünülebilir. Ayrıca İran Türklerinin millî kimlik inşasında ve korumasında Dede Korkut'u bir araç olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Dolayısıyla metnin derlendiği bölgenin dinî ve siyasi yapısı dışında millî kimliğin inşası ve korunması için de önemli olan bu rivayet, adı geçen üç unsur temel alınarak incelenmiştir. Sonuç olarak Zencan'dan derlenen ve Dede Korkut'un Hz. Muhammet ile görüşmesi ile sazı icat edip bununla yaptığı icralarda Hz. Ali'yi savunmasını ihtiva eden bu rivayetin Dede Korkut'un farklı özellikleri ile ilgili bilgiler içermesi bakımından Dede Korkut çalışmalarına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Hz. Muhammet, Hz. Ali, Rivayet, Âşık Ferruh Bayat.

PROPHET MOHAMMAD AND CALIPH ALI IN THE “DEDE QORQUT NARRATIVE” COLLECTED IN ZANJAN

Abstract: The information about Dede Qorqut, who is accepted as the narrator of the Dede Qorqut Epics, is included both in his narrations in the Introduction section of the Book of Dede Qorqut and in some historical sources and oral narrations. One of the oral narrations is the “Dede Qorqut Narrative” compiled from Âşık Ferruh Bayat, who lives in the city of Zanjan, Iran today. In the first part of this narrative, which consists of four parts, various features of Dede Qorqut such as being a nebi (prophet) or dervish and having a say over the Turks are mentioned. In the second part, it is explained that Dede Qorqut went to Mecca and met with Prophet Mohammad and became a Muslim, and after learning the methods of Islam, he returned to Azerbaijan and conveyed Islam to the Turks. The third part includes the interpretation of why Ali was not given the caliphate, which he claims after Prophet Mohammad's death. In the last part, after the caliphate was not given to Ali, it includes Dede Qorqut's defense of his right to the caliphate, with the poems he read and the epics he told, making a qopuz. While some of the information about Dede Qorqut mentioned in the narration are similar to those in the Book of Dede Qorqut and in historical sources, some of them are not in the mentioned sources. These parts have been shaped by the political and religious structure of Iran. For example, Dede Qorqut's performance of his art to defend Ali's rights can be considered in this context. It is also known that Iranian Turks used Dede Qorqut as a tool in the construction and protection of their national identity. Therefore, this narration, which is important for the construction and protection of national identity apart from the religious and political structure of the

* Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, ORCID ID: 0000-0002-1729-0265,
fazilozdamar@hotmail.com.

region where the text was compiled, has been examined on the basis of these three elements. As a result, we think that this narration, which is compiled from Zanjan and contains Dede Qorqut's meeting with Mohammad, inventing saz (a stringed instrument) and defending Ali in his performances with it, will contribute to Dede Qorqut's studies in terms of containing information about different features of Dede Qorqut.

Keywords: Dede Qorqut, Prophet Mohammad, Caliph Ali, Narrative, Âşık Ferruh Bayat.

Giriş

Anadolu'dan Balkanlara, İran'dan Kazakistan ve Özbekistan'a kadar geniş Türk coğrafyasında bilinen Dede Korkut Destanları; Dresden, Vatikan ve Türkmen Sahra'da bulunan 3 nüshadaki 13 farklı anlatmadan ibarettir. "Kitabı Dedem Korkut alâ lisân-i tâife-i Oğuzân" adını taşıyan ilk nüsha, Almanya'nın Dresden Kral Kütüphanesi'nde yer alır ve 12 anlatmayı ihtiva eder. "Hikâyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Gayri" başlığını taşıyan ve Vatikan Kütüphanesi'nde yer alan ikinci nüshada ise Dresden Nüshası'nda da bulunan altı anlatma vardır (Ergin, 1997, 64-66). "Türkmen Sahra Nüshası" adını taşıyan ve 2019'da yapılan yayınlarla (Ekici, 2019a; Azmun 2019; Shahgoli vd. 2019: 147-379) haberdar olduğumuz nüsha ise bilinen 12 anlatmanın dışında "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adlı anlatmayı ihtiva etmektedir (Ekici, 2019b, 5-13).

Söz konusu nüshalardaki anlatmaların bazı kısımlarında veya sonunda Dede Korkut çeşitli sebeplerle anlatıya dâhil edilir. Her bir anlatıda Dede Korkut'un bir/kaç özelliği okuyucuya sunulur. Anlatmalarda parça parça verilen özellikler, nüshaların "Mukaddime" bölümlerinde bütün olarak verilmiştir. Söz konusu bölümlerdeki Dede Korkut'un özellikleri arasında; onun Hz. Muhammet zamanına yakın yaşadığı, Bayat boyuna mensup olduğu, Oğuzların bilicisi olduğu ve birçok müşkülünü çözdüğü, gaipten çeşitli haberler verdiği, çocuklara ad verdiği, toy yaptığı, çok uzun yaşadığı vd. sayılabilir (Ergin, 1997, 73;198).

Destanlar ve mukaddimeler dışında bazı sözlü anlatmalar ve çeşitli tarihî kaynaklarda da Dede Korkut'un belli başlı özellikleri rivayet edilmektedir. Makalenin ilk başlığında da verileceği üzere bu rivayetlerin bir kısmı bazı tarihî kaynaklara intikal etmişken bazıları sözlü gelenekte yaşamaya devam etmektedir. Bu rivayetlerden biri de Zencanlı Âşık Ferruh Bayat'tan derlenen "Dede Korkut Rivayeti"dir. Günümüzde İran'ın Zencan şehrinde yaşayan ve sanatını burada icra eden Âşık Ferruh, söz konusu rivayeti ustası Âşık Beşir'den öğrendiğini iddia etmektedir.

Makale, Âşık Ferruh Bayat'ın anlattığı bu rivayet temelinde kurgulanmıştır. Dede Korkut'un belli başlı özelliklerinin, Hz. Muhammet ile görüşerek Müslüman olmasının ve Müslümanlığı Türklere tebliğ etmesinin anlatıldığı bu rivayet, ayrıca Hz. Muhammet'in vefatının ardından halifeliğin Hz. Ali'ye verilmemesi üzerine Hz. Ali'nin hakkını savunmasını ihtiva etmektedir. Bunun yanında bu rivayet Dede Korkut hakkında çeşitli bilgiler vermekle birlikte bir anlatıya dinî ve siyasi kaygıların nasıl intikal ettiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

İlgili rivayete geçmeden önce hem Dede Korkut Kitabı'nda hem de tarihî ve sözlü kaynaklarda Dede Korkut'un hangi özelliklerinin ön plana çıkarıldığını hatırlatmak, rivayette geçen bilgilerin incelenmesi ve değerlendirilmesi açısından bize yardımcı olacaktır.

1. Dede Korkut'un Çeşitli Özellikleri ve Müslüman Olduğuna Dair Bilgiler

Dede Korkut'un geçtiği tarihî kaynaklar ve rivayetlerle ilgili birçok çalışma vardır. Biz bu çalışmaların listesini vermek gayesinde değiliz. Nitekim Dede Korkut ile ilgili hem Türkiye'de hem de Türkiye dışında yapılan çalışmalarla ilgili önemli külliyat oluşmuştur (Bekki, 2015; Türkmen ve Pehlivan, 2021). Söz konusu çalışmalarda Dede Korkut'un hangi tarihî kaynaklarda hangi özelliklerle anıldığı ile ilgili çeşitli bilgiler mevcuttur. Biz bu kısımda makalede kullandığımız “Dede Korkut Rivayeti”nde geçen Dede Korkut'un Hz. Muhammet'le görüşüp Müslümanlığı kabul ettiği, Türkler arasında İslamiyet'i tebliğ ettiği ve kopuzu icat ettiğini anlatan kaynaklar hakkında bilgi vermek istiyoruz. Bu sayede rivayette geçen iddiaların diğer kaynaklarda olup olmadığını ve iddiaların yaygınlığını sorgulamak istiyoruz.

Dede Korkut adının geçtiği en eski tarihî kaynak Reşidüddin'in “Câmi'üt-tevârih” adlı eseridir. Reşidüddin'in 1305'te, bir heyetle yazdığı eserinin “Târih-i Oğuz u Türkân u Hikâyet-i Cihangiray” adını taşıyan kısmında dört hükümdarın çağdaşı olarak karşımıza çıkan Korkut Ata, Bayat boyundan olup Kara Hoca'nın oğludur. Bu rivayetleri Reşidüddin'e anlatan kişi, Dede Korkut'un 295 yıl yaşadığını iddia etmiştir. Söz konusu eserde; Dede Korkut'un güzel sözler ve kerametler söylediği, hikâyelerinin çok olduğu, Peygamber'i gördüğü, İslam'ı kabul edip Oğuzlar arasındaki İslam'ın tebliğcisi olduğu söylenmektedir (Togan, 1982, 55;103; Ergin, 1997, 35; İnan, 1998, 166; Jirmunskiy, 2016, 89). Bu kaynaktan geçen Dede Korkut ile ilgili bilgilerden; hanların akıl hocası, sözü geçer bir devlet adamı ve keramet sahibi olması, Peygamber zamanında yaşaması, Bayat boyundan olması, çocuklara ad vermesi ve güzel sözler söylemesi, Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddeme kısmındakiler ile büyük oranda aynıdır (Ergin, 1997, 35).

Dede Korkut hakkında bilgi veren bir diğer kaynak ise III. Murat devrinde Bayburtlu Osman'ın yazdığı “Tevârih-i Cedîd-i Mir'at'i Cihan” adlı eserdir. Söz konusu eserin “Bayındır Han” bölümünde; Hz. Muhammet'in zuhurunun ardından Bayındır Han'ın Kazan Han ve Dündar Bey'i Hz. Muhammet'in yanına gönderdiği ve onların da İslamiyet'i kabul ettiği geçmektedir.

Türk yurduna dönüşte onlarla birlikte Demirkapı Derbent'e gelen Selman-i-Farisi, İslamiyet'in usullerini öğrettikten sonra Dede Korkut'u onlara şeyh yapıp Hz. Muhammet'in yanına geri dönmüştür (Ergin, 1997, 40-41). Benzer bilgi Tebrizli Hasan b. Muhammed Bayatî'nin Osmanlı Padişahları silsilenamesi mahiyetindeki "Câm-ı Cem-âyîn (1482)" adlı kitabında da geçmektedir. Eserde Oğuz hanlarından olan Kara Han, Korkut Ata'yı Hz. Muhammet'e elçi göndermiştir. Korkut Ata, Selmân-ı Fârisî ile birlikte geri dönüp Oğuz kavmine İslam şeriatını öğretmiştir (Gökyay, 2004, 136; Boratav, 1977, 861). Bu bilgilerden yola çıkarak Korkut Ata'nın bilgelik ve kutsallık halesiyle çevrelenmiş bir şahıs olduğu ve Oğuzların İslamiyet'i kabul etmesinden sonra bu şekilde kaldığı söylenebilir. Müslümanlaştırmadaki bu uç şekil Korkut Ata'yı Hz. Muhammet'in çağdaşı, müşahidi ve Oğuzlar arasında İslam'ın tebliğcisine dönüştürmüştür (Jirmunskiy, 2016, 89).

Dede Korkut'un Hz. Muhammet ile görüştüğü iddiasının geçtiği bir diğer bilgi ise Adam Olearius'un "Moskova ve Pers Yolculuğu" adlı eserinde geçmektedir. Alman imparatorunun Moskova ve İran elçisi olan Adam Olearius, 1638 yılında Derbent/Siriderya yakınlarında görüp anlattığı bir mezarın "İmam Korkut" diye andığı Dede Korkut'a ait olduğunu söylemektedir. Olearius'un naklettiği yerel rivayete göre Korkut, Salur Kazan'ın taraftarıdır ve putperest Lezgileri İslam'a davet etmek için gittiğinde Lezgiler tarafından öldürülmüştür. Yine menkıbeye göre Dede Korkut; Hz. Muhammet'in sahabesidir, onun yanında bulunmuş, ondan eğitim almış ve Hz. Muhammet'in vefatından sonra 300 yıl daha yaşamıştır (Gökyay, 1994, 78; Jirmunskiy, 2016, 88; Köprülü, 1976, 19). Amerikalı diplomat Eugen Schuyler'in eserinde de geçen ve günümüzde "Korkut Ata Türbesi" olarak anılan bu mezar, yöre halkının önemli ziyaretgâhlarından biridir (Gökyay, 1994, 78; Karadağ, 1987, 31; Jirmunskiy 1961, 614; İnan, 1998, 170).

Kazak efsanelerinde de Hz. Muhammed'in çağdaşı olarak geçen Korkut Ata, Siriderya yakınlarında doğmuştur. Oğuzların Bayat boyuna mensup olan Korkut'un doğumu efsanelerde olağanüstülüklerle süslenmiştir (Şişman, 1998, 51-53). Aslında yakın bir tarihte tanık olduğumuz bir olayda da hatırlanacağı üzere Dede Korkut'un Türkmen Sahra Nüşhası'nı bulan Veli Muhammet Hoca, bu nüshayı bulmasını Korkut Ata'nın türbesini ziyaretinden sonra türbenin onarımına vesile olmasına bağlamıştır (Ömeroğlu, 2019, 20;22).

Dede Korkut ile ilgili bir diğer bilgi de Başkurdistan'ın Ufa şehrinde Kırgızlardan derlenen bir efsanede geçmektedir. Burada yaşayan Kırgızlar, büyük büyük babaları olarak zikrettikleri Korkut Ata'yı "seyyidzâdelerden Korkut Ata" şeklinde tanırlar (İnan, 1998, 172) ve Korkut Ata'yı Hz. Muhammet'in soyundan gelen seyitlerden biri olarak takdim ederler (Özdemir,

2003, 29). Alishir Nevaî de Dede Korkut'u velilik mertebesine yükselterek onun bir veliullah olduğu iddiasındadır (İnan, 1998, 168).

Son olarak Karakalpakistan'da derlenen bir efsanede Korkut Ata kopuzun mucidi olarak gösterilir. Söz konusu efsanede Korkut Ata, saz yapımını deneme sürecinde uygun ağacı bulmak için gittiği ormanda şeytanlarla karşılaşır ve şeytanlara yapmak istediği çalgı aletinin yapım sürecindeki başarısız denemelerinden bahseder. Şeytanlarla görüşükten sonra oradan ayrılıp ormandan çıkmış gibi yaparak şeytanların sohbeti esnasında saz yapma konusundaki tüm detayları gizlice dinleyen Korkut Ata sazı icat eder. Masal motifiyle süslenen bir yöntemle sırrı öğrenen Korkut Ata, bu sayede yapmayı öğrendiği kopuzun mucidi ve piri kabul edilir (İnan, 1998, 168; Gökyay, 2004, 138; Özdemir, 2003, 29).

Söz konusu eserler çoğaltılabilir ancak birçok çalışmada yukarıdaki eserler referans alındığı için Dede Korkut hakkındaki bu bilgiler tekrarlanmaktadır. Genel anlamda tarihî kaynaklarda geçen ve çoğu rivayet olarak nakledilen bilgilerde; Dede Korkut'un güzel sözler ve kerametler söylediği, Hz. Muhammet'e elçi gönderildiği ve Peygamber'i gördüğü hatta onun sahabesi olduğu, İslamiyet'i kabul edip Oğuzlar arasında İslam'ın tebliğcisi olduğu veya Türk yurduna dönüp Türklere İslamiyet'in usullerini öğrettiği, Türkler arasında İslam şeyhi olduğu, son olarak İslamiyet'i tebliğ esnasında putperest Lezgiler tarafından öldürüldüğü ve kabrinin türbeye dönüştürüldüğü vd. özellikler geçmektedir. Ayrıca görüldüğü gibi kaynakların bir kısmında Dede Korkut, Türkler arasında dinî bir hüviyete büründürülmüştür. İslamiyet'in Türkler arasında kabul edilmesinde Dede Korkut'un önemini vurgulandığı bu kaynaklar, bir bakıma halkın Dede Korkut'u nasıl tasavvur ettiğinin bir fotoğrafıdır ve Dede Korkut, Dede Korkut Kitabı'nda zikredilen özellikleri dışında menkıbevi bir kişiliğe dönüştürülmüştür. Ancak eldeki kaynakların hiçbirinde Dede Korkut'un Hz. Ali ile görüşmesi veya onu desteklediği hakkında malumat yoktur. Makalede kullandığımız metni farklı kılan da budur. Çünkü söz konusu rivayette Dede Korkut, "Şii gömleği giydirilerek" sunulmuştur. Kanaatimizce bunun sebebi İran Türklerinin inanç yapısının bu rivayete intikali kadar İran yönetiminin saz çalma konusundaki yasaklarına karşı İranlı âşıkların Hz. Ali'yi "dokunulmaz bir kalkan olarak" kullanmasından ileri gelmektedir.

2. Zencanlı Âşık Ferruh Bayat ve Naklettiği Dede Korkut Rivayeti

1941'de İran'ın Zencan şehrinde doğan Âşık Ferruh Bayat, saz ve âşıklık eğitimini Âşık Zeynüddin Karabulağı (1911-1991) ve Âşık Beşir'den (1900-1991) olarak 20 yaşında âşıklığa başlamıştır. Günümüzde Zencan ve çevresinde âşıklık yapmaya devam eden âşığın anlattığı birçok destan ile bir kısmı usta malı olmak üzere icra ettiği birçok şiiri vardır (Kerimi, 1396/2017, 107-108).

Naklettiği “Dede Korkut Rivayeti”ni ustası Âşık Beşir’den öğrendiğini iddia eden Âşık Ferruh, Âşık Beşir’in yanında çıraklık yapan diğer âşıklar gibi kendisinin de Dede/Baba Korkut adını ilk kez Âşık Beşir’in anlattığı bu rivayetten öğrendiğini iddia etmektedir. Âşık Beşir’e göre Dede Korkut, Şah-ı Merdan (Hz. Ali)’in zapt edilen halifeliğinin ona verilmesi için 25 yıl sazıyla destan anlatıp şiir okumuştur (Kerimi, 1396/2017: 49).

Bu kısımda “Dede Korkut Rivayeti”nin metni; anlatıcının üslubuna dokunulmadan, sadece metnin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için bazı kelimelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları köşeli parantez [xxx] içinde yazılarak verilmiştir:

Dede Korkud, bir nebi idi. O, Türkler arasında bir derviş idi. Halk ona inanıp her suali ondan soruşardılar. Her ne dese idi heman olardı. Yalan diline gelmedi. Allah’dan sonra heç kime [kimseye] baş eğmedi. Allah Teâla onun üreyine [kalbine] ilham ederdi.

Peygamber, İslam davetine başlayanda Dede Korkud ilk Türk idi ki ona iman getirdi. Azerbaycan’dan yola düşüb Mekke’de Peygamber’in huzuruna çatdı [vardı]. İslam dininin usullerini örgeşdi [öğrendi] ve Azerbaycan’a kayıdıb [dönüp] İslam’ı tebliğ etdi.

Peygamber cenabları [hazretleri] rihlet edenden [vefat ettikten] sonra imamet [halifelik] Hz. Eli’ye [Ali’ye] çatdı [geçti]. İmam Ebubekir, koca [tecrübeli] olduğu ve hamıdan [herkesten] büyük olmasına göre [olduğu için] Peygamber’in naibi [vekili] seçildi.

Bir haldaki [dönem] Peygamber, Gadir-i Hum’da Hz. Eli’ni öz [kendisi] yerine imam tanıtdırmışdı. Bundan bele [Hz. Abubekir’in halife seçiminden sonra] Hz. Eli, Müselmanlar arasında vahdeti pozmasın [birlik bozulmasın] diye sükûteledi [sessiz kaldı]. Bu sükût 25 il tul çekdi [gecikti]. Bu zaman Dede Korkud, İmam Eli aleyhisselamın hakkını eda elemek için kopuz eline aldı. O, bir tahta [tahta] kasa götürüb üstüne neçe [birkaç] sim [tel] çekdi. Elleri [illeri] dolamb şehirleri gezdi ve her yanda “Hak Eli’nindi” söyledi.

Bu hadisi buyurub Hazreti Peygamber özü [kendisi]
Âleme Hazreti Peygamber’in hacetdi [gerekti] sözü
Olsa kalbinde kimin zerre eğer eşk-i Eli [Hz. Ali aşkı]
Allah’ın cenneti vacibdi o eşhase [kişilere] beli [kesinlikle]

Bu sözlerinin Hz. Eli’nin hakkından difa eyledi [savundu]. Şiirler, medhler [methiye] ohudu. İmam yerini hilafet ile terifeledi [etti]. Onun nezerinde hilafeti koy kırağa [dışına atılıp], gasb olursa da imamet [halifelik] Eli’nin idi (Kerimi, 1396/2017, 177).

Bir anlatı olarak değerlendirildiğinde bu rivayet, dört kısımdan oluşmaktadır. Bunlar Dede Korkut'un takdimi, Hz. Muhammet'le görüşmesi, Hz. Ali'nin hakkının gasp edilmesi ve Dede Korkut'un Hz. Ali'yi destekleme yöntemidir.

Söz konusu metin incelenirken İran'ın siyasi ve dinî yapısı kadar İranlı Türk âşıklarının yaşadığı sorunlar ve İran Türklerinin kimlik algısının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü İran Türkleri, Kacar döneminde uygulanmaya başlanan ve Pehlevi döneminde zirve yapan yasaklardan dolayı Türkçeyi yazı dili olarak serbestçe kullanamamışlardır. Bu yasak İslam Devrimi ile kısmi olarak kaldırılmışsa da sadece resmî kurumlardan onay alan eserlerin basımına izin verilmektedir (Nesibzade, 1997, 93). Dolayısıyla İran Türklerinin kimlik algısı farklı bir boyutta sürdürülmüştür. Bu sebeple İranlı Türk aydınlar, baskı altında gördükleri millî kimliklerini koruyup yeniden inşa etme sürecinde sözlü ürünleri temel alarak Köroğlu, Şah İsmail, Babek Hurremi ve Dede Korkut gibi bazı kahramanlar ve temaları merkeze koymuşlardır (Özdamar, 2021, 201). Bundan hareketle ilgili metin incelenirken bu hususlar temelinde ele alınacaktır.

Rivayetin ilk kısmında Dede Korkut'un çeşitli özelliklerinden bahsedilmiştir. Bunlardan biri Dede Korkut'un bir nebi ve derviş olduğudur. Halk muhayyilesinde kutsal kabul edilen veya halk üzerinde etki gücü yüksek olan şahsiyetlerle ilgili değerlendirmeler kaçınılmazdır. Aynı değerlendirme Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime kısmına sirayet etmiştir ve Dede Korkut'un "gaipten haber verdiği" gibi İslâm itikadı açısından sıkıntılı olan bir konu (Pehlivan, 2015, 236) yazılı kaynağa da intikal etmiştir. Rivayette geçen "nebi" kelimesinin de anlatıcı/aktarıncının bu inanç temelli değerlendirmesi sonucu metinde yer aldığı düşüncesindeyiz. Ayrıca rivayette Dede Korkut'un bir derviş olduğu iddiası da bu bağlamda düşünülebilir. Dede Korkut'un veliliğindeki sembolü kopuza sahip olmakla açıklayan çeşitli araştırmacılar vardır (Ögel, 2000, 8). Şamanların da bir özelliğinin gaipten haber vermek olduğunu bu kısımda hatırlatmak gerekmektedir (Pehlivan, 2015, 236). Çünkü Dede Korkut'un veli olarak adlandırılması İslami bir söylemden ziyade geleneksel inancın kalıntısıdır (Jirmunskiy, 2016, 80). Özbeklerde anlatılan bir rivayette Müslümanların sıkıntıya düştüklerinde Hz. Muhammet'e, bakışların ise Korkut Ata'ya müracaat ederek medet umdukları söylenmektedir (İnan, 1998, 167). Dolayısıyla da Dede Korkut'la ilgili velilik meselesi ve onun gaipten haber vermesi, İslam öncesi geleneksel inancın dönüştürülmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yine rivayette geçen Dede Korkut'un her dediğinin gerçekleştiği, hiç yalan söylemediği ve Allah'ın Dede Korkut'un kalbine ilham ettiği iddiaları da onun bir nebi olduğu tasavvurunun devamıdır ve Dede Korkut olağanüstü kişiliğe büründürülmüştür.

Rivayette geçen diğer özellikler ise Dede Korkut'un Türkler üzerinde önemli derecede etkili olduğu, Türklerin birçok şeyi Dede Korkut'a sorduğu ve Allah'tan başka hiç kimseye

eğilmediğidir. Rivayette geçen özelliklerin bazıları Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime'sinde geçen "Resül 'aleyhi's-selâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi tamam bilicisi-y-idi. Ne dir-ise olur-idi. Gayıbdan dürlü haber söyler-idi. Hak Ta'alâ anun könlüne ilham ider-idi. ... Korkut Ata Oğuz kavminun müşkilini hall ider-idi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya tanışmayınca işlemezler-idi. Her ne buyursa kabul iderler-idi. Sözü nü tutup tamam iderler-idi." (Ergin, 1997, 73) ifadelerle ve yukarıda yer verdiğimiz tarihî kaynaklardaki rivayetlerle büyük ölçüde aynıdır. Okuma yazma oranının artmasıyla birlikte İran'daki âşıklar da yazılı kaynaklardan önemli ölçüde yararlanmaya başlamışlar ve bu bilgileri yaratımlarında kullanmışlardır. Köroğlu, Kurbanî gibi geleneksel konu ve kahramanların yanında artık İran Türkleri âşıklarının eserlerinde Babek, Hacı Bektaş Veli, Settâr Han, Sefer Han, Dede Korkut gibi tarihî kahramanları da görmek alışık olunan bir durumdur (Özdamar, 2021, 201). Dolayısıyla söz konusu metnin anlatıcısı Âşık Ferruh'un Dede Korkut Kitabı'yla ilgili ne kadar alakadar olduğu veya Âşık Beşir'den öğrendiği bu rivayete ekleme yapıp yapmadığı konusunda elimizde malumat yoktur. Bu konudaki tek bilgi, Âşık Ferruh'un bu rivayeti ustası Âşık Beşir'den öğrendiği ve ondan öğrendiği şekilde naklettiğidir (Kerimi, 1396/2017, 107). Bu sebeple rivayetin ilk bölümündeki bilgiler, hem Dede Korkut Kitabı'nda hem de diğer kaynaklardaki malum bilgilerin tekrarı niteliğindedir.

Rivayetin ikinci kısmında Dede Korkut'un Mekke'ye gidip Hz. Muhammet ile görüşerek Müslüman olması ve İslamiyet'in usullerini öğrendikten sonra Azerbaycan'a dönüp Müslümanlığı Türklere tebliğ etmesi ele alınmaktadır. Yukarıda hakkında ayrıntılı bilgi verilen "Câmi'üt-tevârih"te Dede Korkut'un Hz. Peygamber'i gördüğü, İslam'ı kabul edip Oğuzlar arasında İslam'ın tebliğcisi olduğundan (Togan, 1982, 55;103; Ergin, 1997, 35; Jirmunskiy, 2016, 89) bahsetmiştik. Aynı iddia "Tevârih-i Cedîd-i Mir'at'î Cihan" ve "Câm-ı Cem-âyîn" adlı eserlerde de yinelenmiş, Dede Korkut'un Selmân-ı Fârisî ile birlikte Türk yurduna geri dönüp Oğuz kavmine İslam şeriatını öğrettiği iddia edilmiştir (Ergin, 1997, 40-41; Gökyay, 2004, 136). Rivayetteki bir ayrıntı da Müslüman olan ilk Türkün Dede Korkut olduğudur. Bu iddia da ilk kısımda Dede Korkut için atfedilen menkıbevi hayatın gereği olarak düşünülmüş olmalıdır.

İlk iki kısımda zikredilen bilgilerin bazıları, Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime bölümündekilerle bazıları ise tarihî kaynaklardaki bilgilerle büyük oranda örtüşmektedir. Ancak Dede Korkut ile Hz. Ali arasındaki münasebet ile bu kısımda verilen bazı ayrıntıların bu rivayete girmesinde İran'ın dinî ve siyasi yapısı başta olmak üzere İran Türkü âşıkların yaşadığı baskılar gibi birçok sebep etkilidir.

Rivayetin üçüncü kısmında Hz. Muhammet'in vefatının ardından hakkı olduğunu iddia ettiği Hz. Ali'ye halifeliğin niçin verilmediğinin yorumlanması ve bu haksızlığa karşı Hz. Ali'nin

tepkisi anlatılmaktadır. Rivayet bu kısımda "bir araca" dönüşmeye başlamıştır. Rivayetin nakledicisi olarak zikredilen Âşık Beşir de Âşık Ferruh da Şii inancına mensuptur. Şii genel anlamda; "Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adıdır." (Öz, 2010a, 111). Aktarıcı/lar/ın bu mensubiyeti, rivayeti önemli ölçüde şekillendirmiştir. "Hz. Muhammet'in vefatıyla birlikte halifeliğin Hz. Ali'ye geçtiğine" dair iddia rivayette kesin bir dil kullanılarak nakledilir ve Gadir-i Hum'a yapılan bir telmihle iddia güçlendirilmeye çalışılır. Bilindiği gibi Şii inancına göre Mekke ile Medine arasındaki Gadir-i Hum, Hz. Muhammet'in veda haccı dönüşünde Hz. Ali'yi vekil tayin ettiği yerdir ve bu tayin iddiası, Şii gruplarında gerçekliğine inanılan bir olaydır (Sofuoğlu, 1984, 461-470; Fığlalı, 1996, 179-180). Peygamber'in ölümünden sonra Hz. Ebubekir'in halife olmasının sebebi de Hz. Ali'nin bu duruma tepkisi/tepkisizliği de yaratıcı/aktarıcının düşünce sisteminden etkilenilerek verilen rivayette Hz. Ebubekir'in halifeliği, onun en yaşlı kişi olmasına bağlanırken Hz. Ali'nin bu durum karşısındaki tutumu ise Müslümanlar arasındaki birliğin bozulmaması düşüncesiyle açıklanır.

Rivayetin son kısmında ise halifeliğin Hz. Ali'ye verilmemesinin ardından geçen 25 yıllık süre bahis konusudur. Bu süre zarfında bilindiği gibi Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman halifelik yapmışlardır. Hz. Ebubekir'in dışında diğer halifelerin adının zikredilmediği rivayetin bu kısımda "Diğer halife isimlerini aktarıcılar mı zikretmedi, yoksa kitabın yayın sürecinde yasağa maruz kaldığı için mi bu isimler çıkarıldı?" bilmiyoruz. Çünkü İran devletinin yayın politikası gereği bir kitap devlet idarecileri tarafından kontrol edildikten sonra onay aldığı takdirde yayımlanabilir. Sonuç olarak rivayette bu detaya girilmeden halifeliğin dışında tutulan Hz. Ali'nin 25 yıllık süreçteki tutumu nakledilir. Gadir-i Hum meselesindeki gibi bu kısımda da Hz. Ali'nin sessiz kalması Şii bakış açısıyla açıklanmıştır. Çünkü Şii inancına göre Hz. Ali'nin bu sessizliği bir nevi takıyyedir (Öz, 2010b, 453). Bu takıyye de rivayette kendisine yer bulmuştur.

Rivayetin bu kısmında ayrıca Dede Korkut'un bir kopuz yapması ile bu kopuzla şiir okuyup destan anlatarak Hz. Ali'nin hakkını savunması anlatılmaktadır. Kopuzun Dede Korkut tarafından icat edildiğine dair rivayetlerden yukarıda bahsetmiştik (İnan, 1998, 168; Gökyay, 2004, 138; Özdemir, 2003, 29). Bu rivayet de aynı bilgiyi destekler niteliktedir. Hâlihazırda günümüz âşıklarının atası sayılan Dede Korkut, âşıklık geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Kazak/Kırgızlarda ilk kopuz çalan kişi olarak Korkut Ata kabul edilmektedir (Jirmunskiy, 2016, 80). İncelediğimiz rivayette kopuzun mucidi olarak görülen Dede Korkut'un bir başka özelliği zikredilir. Kopuzun nasıl icat edildiği hususu rivayette verildikten sonra Dede Korkut, Hz. Ali'nin destekçisi olarak karşımıza çıkar. Artık rivayette Şii inancının tesiri daha belirgindir. Hz.

Ali'ye verilmeyen hakkını Dede Korkut okuduğu şiirler ve anlattığı destanlarla halka anlatıp halifelğin "hak edene" verilmesi için çaba sarf eder.

Bu kısımda bir hususu daha belirtmek gerekmektedir. Rivayeti aktaran kişilerin âşık olmaları bu hususu daha önemli yapmaktadır. Çünkü Pehlevi döneminde mollaların saz çalmanın günah olduğu ve âşıkların kâfir olduğu yönündeki iddiası, İran âşıklık geleneğini ciddi oranda etkilemiştir (Başgöz, 2013, 374). Söz konusu durum 1979 İslam Devrimi'nden hemen sonra yeniden gündeme gelmiş ve saz çalmak İslam'a aykırı görüldüğü gerekçesiyle bir süre yasaklanmıştır (Özdamar, 2014, 203). Yasak her ne kadar günümüzde kaldırılmış olsa da âşıkların sanatını icra etmesi, idarecilerden alınması gereken çeşitli izinlere tabidir (Kobotarian Azeroğlu ve Azizpour, 2020, 145). Dolayısıyla metnin derlendiği İran'ın siyasi ve dinî yapısı, belirli dönemlerde âşıklara uygulanan yasak, rivayeti belli ölçüde etkilemiştir. Rivayette Dede Korkut'un Hz. Ali'nin hakkını saz çalarak aramasında bir araç olan saza veya saz çalan âşıklara yapılacak olası bir dinî, dolayısıyla da siyasi, baskı karşısında Hz. Ali bir "kalkan" olarak kullanılmıştır.

Son olarak İranlı Türk aydınlar Köroğlu, Babek, Şah İsmail vd. kahraman ve konularla birlikte millî kimliğin korunması ve inşasında Dede Korkut'u da merkeze koymuşlardır. İran'da Türklere uygulanan yasaklar karşısında Türk kültürünün korunması için yapılan mücadelede Dede Korkut önemli bir konumdadır. Aslında İran Türkleri arasında Dede Korkut'un bu hususta bir tema olarak görülmesi Bulud Karaçorlu Sehend'in Dede Korkut Kitabı'ndaki anlatmaları nazma çektiği "Sazımın Sözü", "Kurtarış", "Kardeş Andı" ve "Dedemin Kitabı" adlı kitaplarla başlamıştır. Pehlevi döneminde Türklere uygulanan asimilasyon faaliyetlerine karşı Sehend, okuduğu Dede Korkut Kitabı'nı kendisine yüksek sesle haykıracağı bir kaynak olarak görmüştür. Bu kaynaktaki metinler, şairin yeteneğiyle birleşince sadece İran Türklerini değil Bütöv Azerbaycan Türklüğünü etkileyen önemli bir propaganda aracına dönüşmüştür (Akpınar, 2019, 487). Aslında Dede Korkut'un millî kimlik inşası için rol model olarak alınması Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da denenmiştir (Güvenç, 1995, 111-112; Duymaz, 2015, 19-33; Meeker, 2021, 351-388). Ancak bu ülkeler bağımsızdır ve Dede Korkut'taki kahramanlar veya kitaptaki birçok değer, devlet desteğiyle vatandaşlara sunulmuştur. Bu sebeple İran'daki millî kimliğin korunmasında Dede Korkut'un birçok yasağa rağmen ısrarla kullanılması belki de Sovyetler Birliği döneminde Dede Korkut'a yapılan yasaklardaki kültürel mücadeleye benzemektedir (Bayram, 2009, 716; Çeribaş 2012, 756). Sehend ile başlayan bu mücadele İran'da önemli yol kat etmiştir ve birçok âşık Dede Korkut Kitabı'nda yer alan bazı anlatmaları öğrenerek bazı bölümlerine yapılan ekleme ve çıkarmalarla bazı destanları yeniden yaratmışlar. Bu bağlamda Dede Korkut Kitabı'nda yer alan destanlar günümüzde İran'daki toplantılarda

âşıklar tarafından saz eşliğinde nazım ve nesir karışık olarak geleneksel "âşık hikâyesi/destanı" formunda anlatılmaktadır. Dolayısıyla İran'da da millî kimliğin korunmasında Dede Korkut seçilen rol modellerden biridir ve Dede Korkut'u hem anlatan hem de yaşatan âşıklar bu korumada önemli görev üstlenmektedirler.

Sonuç

Yazılı nüshalarındaki metinler dışında sözlü gelenekte de birçok varyantı ile Dede Korkut Destanları, Türk Dünyası'nın önemli anlatımlarından biridir. Söz konusu kitaba adını veren ve birçok destanda çeşitli rollerde karşımıza çıkan Dede Korkut ise hem nüshalarda hem de çeşitli kaynaklarda farklı farklı özelliklerle okuyucuya sunulmaktadır.

Zencan'da derlenen bu rivayette de Dede Korkut'un çeşitli özellikleri geçmektedir. Dört kısımda ele alınan bu rivayetin ilk iki bölümünde geçen özellikler; Dede Korkut'un bir nebi veya derviş olduğu, Türkler üzerinde söz ve keramet sahibi olduğu, yalan söylemediği, Hz. Muhammet ile görüşmek için Mekke'ye gittiği, Müslüman olan ilk kişi olduğu ve Müslümanlığın usul ve erkânını öğrenip Türklerle İslamiyet'i tebliğ ettiği. Bu özellikler hem Dede Korkut Kitabı'ndakilerle hem de diğer tarihî kaynaklarla aynıdır veya kısmi benzerlik taşımaktadır.

Rivayetin son iki kısmında anlatılanlarda söz konusu kaynaklarda olmayıp İran'ın siyasi ve dinî yapısı ile İran Türklerinin kimlik algısı ve âşıkların günümüzdeki durumundan etkilenme söz konusudur. Bu kısımlarda Hz. Muhammet'in ölümünden sonra halifeliğin Hz. Ali'ye verilmemesi ve bunun neticesinde Hz. Ali'nin tutumu ile Dede Korkut'un sazı icat edip bununla yaptığı icralarında Hz. Ali'nin hakkını savunması anlatılmaktadır. Kanaatimizce bunlar Şii inancının söz konusu rivayete etkisidir. Yine Dede Korkut'un kopuz çalarak Hz. Ali'yi savunması İran'da bir dönem uygulanan saz çalma yasağına karşı bir meşrulaştırma girişimidir. Ayrıca İran Türklerinin millî kimlik inşasında ve korunmasında Dede Korkut Destanlarının bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tıpkı "Koroğlu, Şah İsmail" vd. bazı manzumeler gibi Dede Korkut ve ona atfedilen anlatılar, İran Türklerinde kimliklerini korumak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple ilgili rivayet de bu düşüncenin bir mahsulü olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Dede Korkut'un belli başlı özelliklerini, Hz. Muhammet'le görüşmesini, Türklerle İslamiyet'i tebliğ etmesini ve icat ettiği saz ile okuduğu şiir ve anlattığı destanlarda Hz. Ali'yi savunmasını ihtiva eden bu rivayet; Dede Korkut, Hz. Muhammet ve Hz. Ali üçgeninde kurgulanmış ve Şii inancıyla zenginleştirilmiştir. İran'ın dinî ve siyasi yapısı kadar bu rivayet, ayrıca İran'da sanatını ifa eden âşıklar üzerinde uygulanan baskılara karşı "Hz. Ali'nin hakkının saz ile müdafaası" örnekleminde görüleceği üzere olası bir saz çalma yasağına karşı Hz. Ali'nin bir "kalkan" olarak sunulduğunu da göstermektedir.

Kaynaklar

Akpınar, Yavuz. "Sehend". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek-2: 487-488, 3. Baskı, İstanbul: TDV Yayınları, 2019.

Azmun, Yusuf. *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması / Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası / Metin-Çeviri-Sözlük-Tıpkıbasım*. İstanbul: Kutlu Yayınevi, 2019.

Başgöz, İlhan. "İran Azerbaycan'ında Türk Hikâye Anlatma Geleneği". çev. Fazıl Özdamar, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 8/2 (Kış 2013): 371-386.

Bayram, Bülent. "Halk Edebiyatı Metinlerine Sovyetler Birliği Döneminde İdeolojik Yaklaşım: Alankay Batır Örneği". *Turkish Studies* 4/8 (Sonbahar 2009): 710-724.

Bekki, Salahaddin. *Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar 1976-2015)*. Ankara: Berikan Yayınları, 2015.

Boratav, Pertev Naili. "Korkut Ata". *İslâm Ansiklopedisi*. 6: 860-866, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1977.

Çeribaş, Mehmet. "Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan'da Folklor Çalışmalarında İdeolojik Yaklaşımlar: Er Soltonoy Destanı Örneği". *Turkish Studies* 7/1 (Kış 2012): 753-780.

Duymaz, Ali. "Türkmenistan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Geleneği". *Millî Folklor* 107 (Kış 2015): 19-33.

Ekici, Metin. *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası / Soylamalar ve 13. Boy / Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019a.

Ekici, Metin. "13. Dede Korkut Destanı: 'Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi' Boyunu Beyan Eder Hanım Hey". *Millî Folklor* 122 (Yaz 2019b): 5-13.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*. 4. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1997.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "Gadir-i Hum". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 179-180, İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Gökyay, Orhan Şaik. "Dede Korkut". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 77-80, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Gökyay, Orhan Şaik. *Dedem Korkudun Kitabı*. 2. Baskı, İstanbul: MEB Yayınları, 2004.

Güvenç, Bozkurt. *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.

Jirmunskiy, V. M. "'Kitabı Korkud' ve Oğuz Destanı Geleneği". çev. İsmail Kaynak, *Bellesten* 25/100 (Ekim 1961): 609-629.

Jirmunskiy, V. M. "Dede Korkut Kitabı/Kitab-ı Dedem Korkut' Oğuz Kahramanlık Destanı ve 'Kitab-ı Korkut' ('The Book of Dede Korkut/Kitab-ı Dedem Korkut' Oghuz Heroic Epic and 'The Book of Dede Korkut')". çev. Atilla Bağcı, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 41 (Bahar 2016): 51-91.

İnan, Abdülkadir. "Kitab-ı Dede Korkut Hakkında". *Makaleler ve İncelemeler*. I: 165-172, 3. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1998.

Karadağ, Metin. "E. Schuyler'in Türkistan Seyahatnamesindeki Folklor Unsurları". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987): 27-34.

Kerimi, Muhammet Rıza. *Manna Yurdunun (Zenganın) Âşıkları*. Zencan, 1396/2017.

Kobotarian Azeroğlu, Nabi ve Azizpour, Roghaiyeh. "İran Türkleri'nde Sözlü Gelenek Bağlamında Âşıklık Geleneği ve Milli Bilinç". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 8/21 (Mart 2020): 140-150.

Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Haz. Orhan F. Köprülü. 3. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 1976.

Meeker, Michael E. "Dede Korkut Etiği". çev. Metin Ekici, *Korkut Bitig -Dünyada Dede Korkut Araştırmaları-*. Haz. Fikret Türkmen ve Gürol Pehlivan. 351-388, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Nesibzade, Nesib. *İran'da Azerbaycan Meselesi (XX Esrin 60-70-ci İlleri)*. Bakü: Ay-Ulduz, 1997.

Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türk Halk Musikisi Aletleri (Uygur Devleti'nden Osmanlılara)*. 3. Baskı, C 9, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2000.

Ömeroğlu, Yakup. "Dede Korkut Türkmen Sahra Nüshasını Bulan Veli Muhammed Hoca: Türkmen, Türk Edebiyatına Dede Korkut Gibi Bir Bilge, Bugüne Kadar Gelmiş Değil Hem de Gelmeyecek". çev. Sara Behzad, *Kardeş Kalemler* 151 (Temmuz 2019): 7-22.

Öz, Mustafa. "Şia". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 111-114, İstanbul: TDV Yayınları, 2010a.

Öz, Mustafa. "Takıyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 453-454, İstanbul: TDV Yayınları, 2010b.

Özdamar, Fazıl. *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayınları, 2014.

Özdamar, Fazıl. "İran Türklerinde Yeniden Yaratılan Bir Destan: Kan Turalı ve Selcan Destanı". 4. *Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Kongresi, Kongre Kitabı*. 174-203, Bakü: İksad Yayınevi, 2021.

Özdemir, Hasan. "Dede Korkut'un Kişiliği İle İlgili Efsaneler". *Türkoloji Dergisi* 16/2 (Mayıs 2003): 23-33.

Pehlivan, Gürol. *Dede Korkut Kitabı'nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.

Shahgoli, Nasser Khaze, Valiollah Yaghoobi, Shahrouz Aghatabai ve Sara Behzad. "Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 16/2 (Haziran 2019): 147-379.

Sofuoğlu, Cemal. "Gadir-i Hum Meselesi". *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (1984): 461-470.

Şişman, Bekir. "Kazakistan'da Korkut Ata ile İlgili Söylenceler". *Millî Folklor* 37 (Bahar 1998): 51-53.

Togan, Zeki Velidi. *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*. 2. Baskı, İstanbul: Enderun Yayınları, 1982.

Türkmen, Fikret - Pehlivan, Gürol. *Korkut Bitig, Dünyada Dede Korkut Araştırmaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.